

Dominika Dinušová

Význam profesijnej etiky v práci príslušníkov a príslušníčok PZ a pracovníkov a pracovníčok vo verejnej správe

Od antických východísk k polemikám súčasnosti

Anotácia: Text pojednáva o význame profesijnej etiky v práci príslušníkov a príslušníčok PZ a pracovníkov a pracovníčok vo verejnej správe. Zameriava sa antické východiská uchopenia etiky ako problematizácie morálky a starostlivosti o seba samého. Hľadá prieniky policajnej etiky s antickými etickými koncepciami s cieľom aktualizácie niektorých aspektov v súčasnej situácii, pričom dôraz kladie na antickú požiadavku „pýtania sa“ ako prax filozofie/etiky. Práca sa zameriava na vymedzenie špecifik etického záujmu a určenie významu profesijnej etiky v spektre profesijnej výbavy príslušníka a príslušníčky PZ a pracovníka a pracovníčky vo verejnej správe.

Kľúčové slová: etika, profesijná etika, Etický kódex PZ, príslušník a príslušníčka PZ, pracovník a pracovníčka verejnej správy, pýtanie sa, antická tradícia.

Úvod

Na prvý pohľad by sa mohlo zdať, že etické aspekty života sú každému vlastné, že ich akosi zbežne poznáme, že predsa žijeme v istom spoločenskom prostredí, v ktorom sme socializovaní a súbežne s touto socializáciou sme si osvojili aj spoločenské pravidlá a hodnoty. V tejto súvislosti skrsne ako prvá otázka, načo sa teda zaoberať špeciálne etikou. A neskôr – načo problematizovať etiku v rámci pracovnej činnosti príslušníkov a príslušníčok PZ a pracovníkov a pracovníčok v štátnej a verejnej správe. Čo je teda etika? Má miesto v každodennej profesijnej praxi? Je len estetickým doplnkom praktickej činnosti alebo má hlbší význam? Len pomenúva alebo má možnosť konštituovať *status quo* v PZ a vo verejnej správe? S problematizáciou etiky sa otvára celý rad otázok vzťahujúcich sa na jej obsah, predmet, význam a praktickú aplikáciu na profesijný a (v neposlednom rade) aj civilný život.

Akt „položenia otázky“

Etiku nachádzame v spektre filozofických disciplín. Povaha samotnej filozofie nám napovedá, že v prípade etiky pôjde o špecifický typ myslenia zameraný na človeka a jeho správanie. Špecifickou sa stáva filozofia nielen z hľadiska jej obsahu, ale aj z hľadiska formy uvažovania, ktoré sa zrodilo v antickom Grécku a načrtlo rámec myšlienkového paradigme, v ktorej sa nezriedka pohybujeme dodnes. So vznikom filozofie, a teda i etiky, sa spája niekoľko komplikácií. V prvom rade ide o spochybniteľnosť tvrdenia, že filozofia vzniká v starovekom Grécku. Veď aj v iných kultúrach sa vytvorila potreba reflexie života a konania človeka, potreba vysvetliť kozmológiu, spoločenskú štruktúru a pod. Niektorí intelektuáli (José Martí, José Carlos Mariátegui a i.) dokonca priamo označujú za ohnisko vzniku filozofie orientálne štáty, ktorých kultúry sú podstatne staršie ako kultúra gréckej antiky. V tomto svetle je azda dôležité objasniť, že v prípade filozofie, ako ju rozpoznávame u Grékov, nejde len o istý pohľad na otázky, ktoré zamestnávali ľudstvo hádam od nepamäti, ale ide o špecifický druh myslenia, ktoré súviselo s danými spoločenskými podmienkami a nastolilo požiadavku nielen odpovedať na tieto otázky, ale dôraz kládlo na ich vysvetlenie, nezriedka vedúce k ďalšiemu pýtaniu sa.

Pohľad na svet východných civilizácií sa pohybuje v rámci mytologického uchopenia skutočnosti. Mytológia tu zohráva kľúčovú rolu nielen v spoločenskej štruktúre, ale dáva celostný obraz sveta a človeka v ňom. Cez náboženské predstavy nazerá orientálny staroveký človek na seba, na štát, na svoje konanie a spoločenskú rolu. Pre starovekého Egyptana je

faraón stelesneným bohom, padá na kolená a tlačí tvár k zemi, keď ho uzrie, príčinou neúrody je hnev bohov, a on sa jednoducho správa tak, aby ho nevyvolal. Staroveký orientálec sa správa a koná v duchu predpísaného náboženstva. V starovekých civilizáciách je náboženstvo prvkom vysvetľujúcim svet a jeho spoločenskú hierarchiu, je vnútorným prvkom každého človeka, ktorý sa s ním stotožňuje bez možnosti a schopnosti polemiky. Naproti tomu sa práve v Grécku vyvinuli odlišné podmienky, ktoré umožnili vznik filozofie. Okrem vynálezu železa Dórmí v 11. storočí p. n. l., vynálezu hláskového písma, ktoré prichádza po roku 800 p. n. l. s Féničanmi, geografickými podmienkami Grécka, ktoré umožňujú vznik polis a vplyvu iných kultúr, je dôležité povšimnúť si vnímanie mytológie v gréckej spoločnosti. Špecifikom gréckej polis bolo sociálno-politické ovzdušie, v ktorom slobodný občan mal reálnu moc ovplyvňovať chod vecí verejných. V týchto široko koncipovaných oligarchiách bolo významným faktorom práve postavenie a úloha náboženstva, ktoré odlišovalo polis od starovekých orientálnych despocií. V gréckej polis sa nevyžadovalo stotožnenie s vierou v systéme bohov, ale len správne dodržiavanie náboženských obradov – ortopraxia. Náboženstvo bolo spojené so štátom. Kňazom bol štátny úradník. Vďaka tejto názorovej voľnosti si mohli prví filozofi položiť otázky o pôvode človeka a sveta. A mohli na ne legálne odpovedať – či už hľadali *arché* vo vode (Táles), vzduchu (Anaximenes), alebo v neobmedzene – *apeirone* (Anaximandros). U Sokrata sa prvý raz explicitne stretávame s dôležitosťou samotného polozenia otázky. Sokrates sa prechádza po trhovisku a pýta sa ľudí na dobro, slobodu, priateľstvo, česť, štát, formu vlády a na ďalšie oblasti, ktoré sú každému implicitne sprostredkované socializáciou alebo vlastným nazeraním. Sokrates polemizuje, vyvracia, privádza svojich diskusných partnerov do rozpakov a neúnavne kladie ďalšie a ďalšie otázky. Jeho východiskom je vedomosť o svojej nevedomosti. „Viem, že nič neviem“ sa stane živnou pôdou pre filozofiu, neúnavné pýtanie sa a nachádzanie odpovedí, ktoré ukrývajú ďalšie a ďalšie otázky bez záruky ukončenia tohto procesu. U Sokrata sa nám jasne artikuluje nový typ myslenia, ktorý sa rodí z diametrálne odlišného spôsobu reflexie sveta, akým je mytológia. Kým mytológia využíva obrazy a vytvára z nich príbehy, filozofia využíva pojmy a vytvára z nich systém. Základom mytológie je personifikácia, základom filozofie je neosobný výklad. Mytológia je anonymná, filozofia má svojich autorov – nositeľov konkrétnych myšlienok (Parmenides, Pytagoras, Sokrates, Platón, Aristoteles a i.). Mytológia nám dáva odpovede, naproti tomu filozofia kladie otázky. Z toho vyplýva aj zásadná premisa možnosti pýtania sa, a teda fakt, že pokým mytológia chce byť nespochybniteľným výkladom sveta a svojím charakterom je dogmatická (otázky tu vyvolávajú jej spochybnenie), filozofia musí podliehať diskusii.

So vznikom filozofie priamo súvisí vznik etiky ako oblasti zaoberajúcej sa pýtaním po konaní človeka. Už spomínaný Sokrates nazýval svoje učenie *maiuetika*, teda „umenie pôrodnej baby“¹. Ako naznačuje názov, filozofia má pomáhať ľuďom pri ich zrode, v tomto chápaní pri sebaopoznávaní, resp. pri spoznávaní tých právd, ktoré každý človek môže nájsť iba v sebe samom. Prvým predpokladom sebaopoznania je spochybnenie zdanlivých istôt a bežne prijímaných postojov. Sokrates začína svoje uvažovanie na úrovni človeka, jeho vlastného poznania, „starostlivosti o jeho dušu“. Poznanie ovplyvňuje mravné správanie človeka, dokonca bude tvrdiť, že k povahe duše patrí schopnosť byť dobrý, no táto vlastnosť sa prejaví iba u toho, kto k nej dospel rozumom. Prvý záujem Sokrata je záujem etický. Etika ako filozofická oblasť zaoberajúca sa správaním a konaním človeka sa objavuje v spektre antického pýtania sa ako nevyhnutný predpoklad ďalších otázok. *Éthos* označoval v gréčtine

¹ Podľa dochovaných záznamov (Xenofón) bola Sokratova matka pôrodná baba.

„obvyklé miesto na bývanie“, v prenesenom význame teda zvyk alebo obyčaj. Etické otázky sa teda vzťahovali na zvyky, obyčaje ľudí, na morálku. Ak teda v súčasnosti hovoríme o etike, „rozumieme pod týmto pojmom reč (t. j. vedu) o tom, ako človek pobýva na tomto svete v morálnom zmysle slova, o tom, akými hodnotami sa riadi jeho usudzovanie, aké kritériá sledujú jeho životné voľby a pod.“²

Etika teda problematizuje, diskutuje a polemizuje o charaktere morálky, o hodnotách človeka, hľadá princípy „dobrého“/„mravného konania“, problematizuje pôvod morálnych hodnôt a princípov (transcendentálna a empiristická etika), opisuje ich a kladie človeku požiadavky (deskriptívna a normatívna etika), zaoberá sa jazykom, ktorým o morálke vypovedáme (metaetika), alebo morálne koncepcie aplikuje na rôznorodé oblasti života (aplikovaná etika).

Akt „pýtania sa“ je konštitučným prvkom filozofie a etiky. Niekedy je dokonca sám človek antropologicky definovaný prostredníctvom tejto vlastnosti – schopnosti pýtať sa. Súčasnosc' však často budí dojem, že sa človek prestal pýtať. Všetko je zadefinované, presne určené a vymedzené a na otázky nezostáva čas a priestor. Skôr ako prínosom sú stratou času, ktorý možno v duchu súčasnej morálky využiť efektívnejšie. Ak je ale pýtanie sa jedným z konštitučných prvkov človeka, čo sa stane so spoločnosťou, keď sa ľudia prestanú pýtať? Odpovede by sme mohli hľadať v minulosti, no i v súčasnej zmätenej ére.

Profesijná etika v spektre etických koncepcií

Na poli aplikovanej etiky nachádzame aj profesijnú etiku. Profesijná etika vystupuje ako teoreticky formulovaná sústava vybraných hodnôt, noriem, princípov a povinností, ktorých poslaním je prispievať k formovaniu typu správania, rozhodovania a konania, žiaduceho pre určitú skupinu ľudí³ vykonávajúcich isté povolanie – profesiu. V druhej polovici 20. storočia sa zaužíval zvyk explicitne vyjadriť požiadavku určitých kvalít osobnosti kladenú na ľudí vykonávajúcich istý druh povolania v etických kódexoch. Na konci 70-tych rokov 20. storočia sa v európskom priestore objavujú aj prvé snahy koncipovať etický kódex polície. Základné etické povinnosti policajta nachádzame formulované v 16 bodoch prvej časti *Deklarácie o polícii*, ktorá prináležala Rezolúcii Rady Európy č. 690/1979. Neskôr (v roku 1989) prijíma Medzinárodné združenie šéfov polície (International Association of Chiefs of Police – IACP) *Etický kódex policajta*. Ďalším rozvíjaním etického skúmania na poli profesijnej etiky v policajnej oblasti sa stalo vydanie *Európskeho kódexu policajnej etiky* 19. 9. 2001 ako odporúčanie Výboru ministrov Rady Európy pre členské štáty. Následne sa etické kódexy v policajných zboroch stávali integrálnou súčasťou profesijných požiadaviek kladených na príslušníkov a príslušníčky policajných zborov v členských štátoch EÚ. V súčasnosti je Etický kódex PZ⁴ v slovenskom priestore jedným z najdôležitejších dokumentov upravujúcich hodnotovú a morálnu výbavu príslušníkov a príslušníčok PZ.

Policajná etika úzko súvisí so samotným chápaním policajta a policajtky. Policajti a policajtky v ponímaní profesijnej etiky nevystupujú len ako automatickí vykonávatelia

² NESVADBA, P. *Policejní etika*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. s. 12

³ NESVADBA, P. *Policejní etika*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. s. 13

⁴ „Etický kódex policajta ustanovením základných pravidiel reguluje správanie a činnosť profesie policajta. Možno ho vnímať ako súbor pravidiel, zásad, ktorých dodržiavanie sa prejavuje aj vo forme integrity policajta, resp. Policajného zboru. Ide o morálnu normu, sú to zásady, ktoré by mal mať každý policajt takpovediac v krvi.“ (LÖFFLER, B., KOČAN, Š. *Etika výkonu policajnej verejno-poriadkovej činnosti*. In *Profesijná etika ako aktuálny problém bezpečnostno-právnej teórie a praxe*. (Zborník z konferencie s medzinárodnou účasťou konanej 15. a 16. mája 2012 v Bratislave. Bratislava: Akadémia Policajného zboru, 2012. s. 68.)

rozkazov podľa stanovenej vnútornej hierarchie inštitúcie, ale prijatím etického kódexu sa im pripisuje i určitá miera autentického prístupu k svojmu povolaniu, teda aj čiastočný podiel na formovaní polície.

Potreba formulácie konkrétnej profesijnej etiky vystupuje do popredia v zmysle ukotvenia základných princípov správania sa ľudí, ktorí zastávajú povolania s obrovským dosahom na životy iných ľudí. V tejto škále aplikovaných profesijných etík sa nachádzajú právnici, učitelia, lekári, vojaci, teda ľudia pracujúci v kontakte s druhými. Náplňou svojej práce aktívne zasahujú do životov ostatných členov spoločnosti a tá, naopak, kladie na nich isté kvalitatívne nároky. Nevyhnutné je tiež spomenúť, že policajti a policajtky ako aj pracovníci a pracovníčky vo verejnej správe reprezentujú štát a sú na nich ako na jeho reprezentantov – vykonávateľov zákona – kladené vysoké profesionálne a morálne požiadavky zakotvené v Etickom kódexe. Hoci etické kódexy sú záležitosťou modernej epochy, požiadavky na hodnotovú orientáciu policajtov a policajtiiek sa objavujú oveľa skôr, príznačne už v antike.

Azda prvé zmienky a požiadavky na „strážcov“, súčasným jazykom povedané príslušníkov ozbrojených zložiek, nachádzame v Platónovom diele *Ústava*. Strážcovia v Platónovom ponímaní zastávajú významné miesto v hierarchii gréckej polis. Prisudzuje im dominanciu cnosti statočnosti, teda kladie na nich požiadavku istej mravnej kvality. Keďže štát je tvorený harmóniou jednotlivých spoločenských tried – vládcov (filozofov), strážcov a výrobcov, dokonalý statočný štát bude ten, v ktorom strážcovia majú „vedenie, ktoré sa používa pri uvažovaní nie o niektorej jednotlivosti z obecných potrieb, ale o obci celej, akým spôsobom by žila v pomere čo najlepším ako sama k sebe, tak k ostatným obciam.“⁵ Statočnosť, ako by sa mohlo na prvý pohľad zdať, pritom Platón nehľadá ani tak v ochote nasadiť život trebárs v situácii vojny, ale v charakterovej čрте zodpovedajúcej skôr odhodlaniu brániť pevné základy polis v nej samotnej. „Statočná je teda obec jednou časťou seba samej, a to tým, že v nej má takú moc, ktorá by za všetkých okolností zachovala pevné mienenie o tom, čoho sa sluší obávať, že to sú tie veci a také, ktoré a aké stanovil zákonodarca v predpisoch o výchove.“⁶ Statočnosť, hovorí Platón, je akási záchrana. Záchrana mienenia o veciach nebezpečných, ktoré nám boli zákonom vštepené pri výchove, ktoré to sú a aké; záchranou za všetkých okolností potom som myslel zachovávať si ich a nestrácať ich ani v starostiach ani v slastiach, v túžbe ani v strachu.“⁷ V tomto smere Platón zdôrazňuje vzdelávanie strážcov a ich výchovu, pretože je dôležité, aby „čo najlepšie z presvedčenia prijali do seba zákony (...), aby tým, že sa im dostalo náležitého prirodzeného založenia a pestovania, nadobudlo stálosti ich mienenia ako o nebezpečnom, tak o všetkom ostatnom (...).“⁸ Statočnosťou teda Platón nazýva „silu a schopnosť za všetkých okolností zachovávať správne a zákonné mienenie o nebezpečnom a nie nebezpečnom.“⁹ Platón tu poukázal na dve roviny, ktoré sa objavujú i v súčasnej profesijnej etike PZ. V prvom rade sa u neho vyskytuje behaviorálny aspekt každej profesijnej etiky spočívajúci v internalizácii hodnotového rámca požadovaného v danej profesii. Princípy a normy, ktoré dnes obsahuje Etický kódex PZ, nemajú byť príslušníkovi a príslušníčke PZ vonkajšie, ale je tu kladená požiadavka stotožnenia sa s týmto axiologickým fondom tiež osobnostne, teda aj mimo pracovného času. Nemalú úlohu dnes zohráva rovnako vzdelanie a nadobúdanie vedomostí a schopností.

⁵ PLATÓN *Ústava*. Praha: OIKOYMENH, 2005. s. 165 (428 d).

⁶ Tamže, s. 167 (429 c).

⁷ Tamže, s. 167 (429 d).

⁸ Tamže, s. 167 (430 b).

⁹ Tamže, s. 168 (430 b).

Ďalším (a to problematickým) bodom, ktorý vyvoláva otázky i v súčasnosti, je otázka o bezpečných a nebezpečných mienkach. Strážca má zachovávať a strážiť tieto mienky – pevné a trvalé, prítomné v zákonoch, prítomné v polis. Treba však dodať, že tieto mienky, v Platónových časoch spravodlivé a správne, ktoré napokon zastával a hájil sám Platón, a navrhoval ich vo svojej Ústave, resp. ústave zodpovedajúcej dokonalému štátu podľa Platóna, schvaľovali a zastávali otrokársku spoločnosť. Strážcovia polis mali teda chrániť jej zákony pred nebezpečnými mienkami, medzi ktoré patrilo napríklad aj zrušenie otroctva. Boli to tí „statoční“ muži, ktorí potláčali otrocké povstania. Rovnako v súvislosti so súčasnosťou môže byť Platónova požiadavka na strážcov v zmysle jeho definície statočnosti problematickou. „Zákony sú len svojvôľa mocných“¹⁰, oponuje už Gorgias. V ére moderných národných štátov by sme ekvivalentne mohli povedať, že sú výrazom záujmov vládnucej triedy. Kapitalistická spoločnosť je triednou spoločnosťou, a teda každá vládnuca trieda vydáva svoje záujmy vo všeobecnom meradle za záujmy celej spoločnosti, za záujmy verejné. Čo sú potom „nebezpečné mienky“ vzhľadom na súčasnosť? A napokon, neprotirečí Platónova konkretizácia úlohy strážcov všeobecnému náčrtu povahy etiky ako filozofickej disciplíny, ktorá sa má pýtať? Má sa pýtať strážca polis? Má sa pýtať príslušník alebo príslušníčka PZ?

Hoci Platón vo svojej Ústave kladie konkrétne požiadavky na „strážcov“ a ich charakterovú výbavu, polemiky o morálke a vymedzenie etickej problematizácie nachádzame až u Aristotela. Práve Aristoteles vymedzil etiku ako oblasť praktickej filozofie zameranej na konanie človeka. Oblasť etiky sa zaoberá mravnou cnosťou, pričom „mravná cnosť vzniká zo zvyku, odtiaľ má aj meno, ktoré je iba nepatrnou zmenou odvodené od slova ‘zvyk’ (etický od ‘ethos’).“¹¹ Aristoteles podáva teoretický rámec etickému skúmaniu, ktoré sa bude formou a obsahom reprodukovat’ v neskoršej filozofickej tradícii. Aristoteles zdôrazňuje diskusný charakter etiky, keď vysvetľuje, že etika sa zaoberá vecami, ktoré nemajú počiatok v sebe, ale v rozhodnutí konajúceho – jej predmetom preto nemôžu byť veci nemenné, ani večné, ale veci, ktoré by mohli byť „tak aj inak“.¹² Túto osobitosť etického skúmania zdôrazňuje v Etike Nikomachovej, keď píše: „Keďže cieľom tejto rozpravy o etike nie je teoretické poznanie ako v iných častiach filozofie – lebo neuvažujeme, aby sme vedeli, čo je cnosť, ale aby sme sa stali dobrými, pretože inak by bolo toto filozofovanie neužitočné –, musíme svoju pozornosť zamerať na praktické ľudské činnosti, na to, akým spôsobom sa majú vykonávať, lebo práve ony určujú, ako sme už povedali, aké stavy vznikajú.“¹³ Etika má teda pre Aristotela výsostné postavenie, pretože rozoberá konanie človeka, ktorého chápe v zmysle jeho definície ako *zoon politikon*, teda zvieria spoločenské. Konanie človeka tu teda nevystupuje v individuálnej rovine, človeku nie sú pripísané individuálne atribúty, neuvažuje sa o ňom ako o individuu v zmysle, v akom sme si osvojili o ňom uvažovať v osvietenstve, človek sa v antike chápe ako súčasť polis, jeho existencia je závislá od polis a život vníma antický človek v súvzťažnosti so spoločenskou a politickou organizáciou polis. Aplikujúc toto chápanie na profesijnú etiku príslušníkov a príslušníčok PZ a pracovníkov a pracovníčok v štátnej a verejnej správe, zostáva Aristoteles dnes platným viac ako obsahom svojho učenia, práve spôsobom uvažovania, pretože vytvára obraz človeka, občana (dnes nevyhnutne aj občianky), ktorý koná v súvzťažnosti so spoločenským celkom, ekvivalentne povedané, hodnoty, ktoré si osvojuje,

¹⁰ *Antológia z diel filozofov. zv. 1. Predsokratici a Platón*. Bratislava: Epona, 1970. s. 221, Gorgias 82 B 3 (zo Sext. Emp.).

¹¹ ARISTOTELES *Etika Nikomachova*. Bratislava: Pravda, 1979. s. 42 (1103 a).

¹² REMIŠOVÁ, A. (ed.) *Dejiny etického myslenia v Európe a USA*. Bratislava: Kalligram, 2008. s. 71.

¹³ ARISTOTELES *Etika Nikomachova*. Bratislava: Pravda, 1979. s. 44 (1103 b).

majú rovnakú platnosť, vyjadrené moderným jazykom, tak v „súkromnom“, ako aj vo „verejnom“ živote.

Povaha samotnej etiky ako filozofickej disciplíny, ktorá problematizuje dané, teda morálku, má diskusný charakter. Podlieha diskusii, vyžaduje polemiky, v ktorých sa črtajú možné odpovede. Tie sa pretavia v konkrétnych situáciách v podobe praktického konania, ktoré sa z hľadiska Etického kódexu PZ musí pohybovať v zákonom stanovených medziach.¹⁴ Policajná činnosť „je činnosťou právnej povahy, to znamená, že je realizovaná na základe zákonov a iných právnych noriem, a to s cieľom zaistenia takého stavu spoločnosti, keď sú normy dodržiavané.“¹⁵ Napriek tejto definícii jestvuje miera uplatnenia voľby príslušníka a príslušníčky PZ v konkrétnej situácii, do ktorej vstupuje množstvo rôznych aspektov, ktoré musí príslušník a príslušníčka PZ často v relatívne krátkom čase vyhodnotiť. Okrem historických, sociálnych, politických, právnych aspektov je tu v neposlednom rade etický aspekt, a to nie v úzkom zmysle morálnych nariadení v podobe článkov Etického kódexu PZ, ale v širšom zmysle uplatnenia morálneho fondu a schopnosti rozhodovania každého jednotlivca.

Prečo vôbec hovoriť o etike v Policajnom zbore a vo verejnej správe?

„Holokaust prerástol všetky dovtedajšie a zdedené obrazy zla. A prevrátil všetky zakorenené vysvetlenia zločinov. Nebol výsledkom oslabenia poriadku, ale dokonalej, bezchybnej, nenapadnuteľnej vlády poriadku. Nebol dielom rozvášneného nekontrolovateľného davu, ale ľudí v uniforme, poslušných a disciplinovaných, ktorí sa držali pravidiel, prísne nasledovali ducha a literu príkazov. Zakrátko sa zistilo, že len čo si títo ľudia vyzliekli uniformy, vôbec neboli zlí. Správali sa ako väčšina z nás. Mali manželky, ktoré milovali, deti, ktoré rozmaznávali, priateľov, ktorým v núdzi pomáhali a ktorých utešovali. Zdalo sa neuveriteľné, že tí istí ľudia, len čo si navliekli uniformu, strieľali, „plynoli“, alebo dozerali na strieľanie a „plynovanie“ tisícov iných ľudí vrátane žien, ktoré boli čísi milované manželky, a detí, ktoré boli čísi rozmaznávaní miláčikovia. Zároveň to bolo desivé. Ako to mohli urobiť obyčajní ľudia ako vy a ja? Predsa musia byť nejakým spôsobom, nech je to len nejaká drobnosť, zvláštni, odlišní, iní ako my?“¹⁶

Podobné otázky ako Zygmunt Bauman si kladla generácia mládeže v 60-tych rokoch 20. storočia. Azda nie náhodou sa o etike, ako o profesijnej etike „uniformovaných zločiek“ v podobe, akej ju spoznáваме dnes, začína rozprávať práve v období druhej polovice 20. storočia. Policajt a policajtká alebo pracovník a pracovníčka vo verejnej správe by nemali byť len vykonávateľmi vôle svojich nadriadených, ale mali by osobnostným vkladom participovať na tvorbe inštitúcie, mali by jej rozumieť, zdokonaľovať ju, možno modifikovať, v konečnom dôsledku meniť. Zo vzťahu príslušníka a príslušníčky PZ a pracovníka a pracovníčky vo verejnej správe k svojej profesii vyplýva viacero etických otázok. Keďže jednými z všeobecných hodnôt zakotvených v Etickom kódexe PZ sú profesionalita, nestrannosť,

¹⁴ Článok č. 1: Príslušník Policajného zboru pri výkone služby i mimo služby koná v súlade s Ústavou Slovenskej republiky, všeobecne záväznými právnymi predpismi a internými aktmi riadenia Ministerstva vnútra Slovenskej republiky, ako aj s Európskym kódexom policajnej etiky a rešpektuje ľudské práva a slobody. (In LOFFLER, B., KOČAN, Š. *Etika výkonu policajnej verejno-poriadkovej činnosti*. In *Profesijná etika ako aktuálny problém bezpečnostno-právnej teórie a praxe*. (Zborník z konferencie s medzinárodnou účasťou konanej 15. a 16. mája 2012 v Bratislave). Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2012. s. 68.

¹⁵ Tamže, s. 63

¹⁶ BAUMAN, Z. *Modernosť a holokaust*. Bratislava: Kalligram, 2002. s. 211.

zodpovednosť, ohľaduplnosť a bezúhonnosť, ich normatívne presadzovanie v konfrontácii s praxou vyvoláva množstvo morálnych dilem.

Aké sú napríklad hranice našej zodpovednosti? Ako sa zodpovedáme voči službe, ktorú sme prijali, a ako sami voči sebe? Verejná správa fungovala i v nacistickom Nemecku a bola z hľadiska hodnotenia „dokonalá“ – presné vykonávanie činnosti, dôkladná disciplína, o čom svedčia záznamy vyspelého byrokratického aparátu. Ak by jestvoval etický kódex vyžadujúci zodpovednosť, presnosť a kladenie „verejného záujmu“ nad vlastný (teda v niektorých bodoch rovnaké hodnoty, aké zachováva i súčasný Etický kódex PZ), zamestnanci štátnej správy a polícia by plnili svoje záväzky na vysokom kvalitatívnom stupni. Automaticky prideliť čísla väzňom, logistika deportácií bola presná a efektívna, samotné vraždenie väzňov prebiehalo čo najefektívnejšie – za čo najkratší čas a čo najmenej nákladov, čo najviac mŕtvych. V tomto zmysle si možno povšimnúť podobnú rétoriku, keď jednostranne kladieme dôraz na efektívnosť, pričom často zabúdame na človeka v jeho celostnej podobe. Keď sa po vojne spýtovali zainteresovaných ľudí, ako sa mohli spolupodieľať na nacistickej mašinérii smrti, často odpovedali – 'veď ja som robil len svoju prácu. Vykonával som svoju profesiu, svoje povolanie. Dodržoval som predpisy, dodržoval som sľuby, ktoré som dal.' Bolo to morálne? Vzhľadom na mravné¹⁷ normy vtedajšej spoločnosti áno. Vzhľadom na tie naše nie. Mohli by sme povedať: ale my nevráždime nepohodlných občanov, nepodieľame sa na masových vraždách v koncentračných táboroch. „Avšak súčasných byrokratov od Eichmanna rozlišuje len to, že nemusia zabiť toľko ľudí. Keď v nemocnici odmietne byrokrat prijať vážne chorého pacienta, pretože predpis vyžaduje, aby tam bol pacient vyslaný lekárom, takýto človek nekoná inak ako Eichmann! Inak sa nespráva ani sociálny pracovník, ktorý rozhodne, že svojho pacienta nechá hladovať, než aby porušil určité príkazy byrokratického kódexu. Taký byrokratický postoj neexistuje len medzi správnymi úradníkmi, ale funguje medzi lekármi, sestrami, učiteľmi, profesormi – a takisto často vo vzťahu manžela k manželke a v mnohých vzťahoch rodičov k deťom.“¹⁸ Formalizované byrokratické vzťahy nie sú samozrejme prítomné len vo verejnej sfére, v štátnom aparáte, ale prerastajú spoločnosťou ako dôsledok pôsobenia viacerých aspektov – ekonomických, politických, sociálnych, kultúrnych a i. Z hľadiska našej problematiky nás ale i táto rovina problému vracia späť k prvotnému významu filozofie a etiky – k požiadavke poznávania, sebapoznávania, k „starostlivosti o dušu“.

Aký je teda význam profesijnej etiky v práci príslušníkov a príslušníčok PZ a pracovníkov a pracovníčok vo verejnej správe? Kde by sme hľadali styčné body aktualizácie etickej tradície a zároveň aplikáciu na súčasné pomery a súčasnú sociálnu štruktúru?

Profesijná etika má výrazné miesto v chápaní profesionality policajta a policajtky či pracovníka a pracovníčky verejnej správy. Osvojenie si kompetencií profesijnej etiky nespočíva len v mechanickom memorovaní Etického kódexu PZ, ale je samo osebe praxou „starostlivosti o dušu“ stelesnenou už v Sokratovej požiadavke na pýtanie sa, na spoznávanie seba samého. Profesijná etika tak okrem iného v rámci svojho obsahu oboznamuje a vysvetľuje štruktúru myšlienkových paradigiem v minulosti a súčasnosti. Keďže etika

¹⁷ Mravným v zmysle toho, čo sa robí – čo je spoločensky žiaduce. „Pojem mravnosť slúži na označenie správania a konania ľudí z hľadiska ich vzťahu k všeobecne platným morálnym hodnotám a normám; za mravné označujeme také správanie, ktoré sa 'páči' („nravitsja“), teda také, ktoré je všeobecne očakávané (vhodné, slušné, v súlade s všeobecnou mienkou, správne, či dokonca prípustné). (In NESVADBA, P. *Policejní etika*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. s. 12.

¹⁸ FROMM, E. *Mít nebo být*. Praha: AURORA, 2001. s. 214.

podliehala diskusiám a v historickej tradícii nachádzame viacero rôznych prístupov k morálke, jej pôvodu a vzťahu k človeku, osvojenie si takýchto vedomostí núti k ďalšej diskusii, čím sa rozvíja kritické myslenie. Keďže kritické myslenie je autonómnym aktom človeka, človeku sa začlenením profesijnej etiky do výbavy schopností príslušníkov a príslušníčok PZ a pracovníkov a pracovníčok verejnej správy pripisuje kľúčová úloha. Človeka môžeme vnímať cez prizmu jeho schopnosti tvoriť, pretvárať daný *status quo*. Tým profesijná etika kladie praktické nároky na konanie jednotlivca v konkrétnych situáciách. Povedané slovami Arna Anzenbachera: „Základná morálna požiadavka znie: *Konaj podľa svojho svedomia!* To znamená: *Konaj podľa najlepšieho vedomia a svedomia!* Mravné a priori obsahuje imperatív usilovať sa o najlepšie vedomie (vedenie). Náš motivačný horizont je určite dejinný. My však nie sme vo svojom motivačnom horizonte uzatvorení ako slimák vo svojej ulite. Môžeme, naopak, svoje stanovisko reflektovať, preskúmať, znova premýšľať. S tým súvisí jednoduchý jav, na ktorý právom poukazujú metaetikovia: *Môžeme eticky argumentovať s inými ľuďmi.*“¹⁹

Záver

Etika je poľom argumentácie, diskusií, polemík, ktoré vyvierajú z praxe a do praxe sa rovnako navracajú v podobe nepretržitého kolobehu ľudskej činnosti. Otázky profesijnej etiky príslušníkov a príslušníčok PZ a pracovníkov a pracovníčok vo verejnej správe sa premietajú do ich každodenného života v podobe žitej praxe. Denne sa musia rozhodovať, čelia morálnym dilemám, denne svojím konaním ovplyvňujú životy iných. Požiadavky kladené na ich charakterové vlastnosti a hodnotovú výbavu sú z tohto hľadiska adekvátne a podliehajú neustálemu zdokonaľovaniu sa, starostlivosti o seba samého.

Zhrnutie

Etika predstavuje osobité miesto v spektre vedeckého skúmania. Nezaobrá sa popisovaním a vysvetľovaním vecí, aké sú, ale svoj záujem obracia na ľudské konanie, teda okrem deskriptívnej roviny sa v oblasti etiky pohybujeme v normatívnej rovine. Predmetom etiky je praktické konanie človeka.

Etiku nachádzame medzi filozofickými disciplínami, z čoho bude vyplývať ďalšie špecifikum jej povahy. Etika bude, tak ako filozofia, podliehať diskusii, polemikám a argumentačným sporom. Osobitý charakter filozofického uvažovania objavujeme už v antickom Grécku. Filozofia je problematizáciou daného, v prípade etiky problematizáciou morálky. Za konštitučný prvok filozofického uvažovania považujeme „akt polozenia otázky“. Identifikujeme ho vo filozofických prvopočiatkoch zameraných na hľadanie „arché“, neskôr u Sokrata.

Príznačne tiež v tomto období objavujeme prvé kvalitatívne charakterové požiadavky na nositeľov bezpečnosti polis. Konkrétne zmienky nachádzame u Platóna, ktorý vo svojom diele „Ústava“ charakterizuje „strážcov“. Definuje ich ako tých, ktorí majú statočne chrániť polis od nebezpečných mienok a konania. S jeho definíciou súvisí viacero komplikácií v oblasti významu etiky určenej vlastnosťou „pýtania sa“ i v oblasti súčasnej aplikácie takéhoto ponímania úlohy nositeľov bezpečnosti v aktuálnych spoločensko-ekonomických pomeroch. Etiku vo svojej formálnej podobe približuje najmä Aristoteles, ktorý rozpracúva

¹⁹ ANZENBACHER, A. *Úvod do filozofie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990. s. 238.

vedecký metodologický systém skúmania, má kde etika dôležité miesto, pretože v nadväznosti na predošlú tradíciu je procesom sebazpoznávania, sebazdokonaľovania, a teda cez Aristotelovo chápanie človeka ako „zoon politikon“ i zdokonaľovania polis.

V súvislosti s činnosťou príslušníkov a príslušníčok PZ sú etické otázky zapracované v Etickom kódexe PZ. Etický kódex predstavuje rámcový dokument upravujúci hodnotovú a morálnu výbavu príslušníka a príslušníčky PZ. Požiadavka zapracovať do profesijného fondu polície etický kódex súvisí s pohnutými historickými skúsenosťami prvej polovice 20. storočia. Profesijná etika svojím obsahom a charakterom má význam v práci príslušníkov a príslušníčok PZ, ako aj pracovníkov a pracovníčok verejnej správy tým, že dôrazom na „akt pýtania sa“ problematizuje dané a formuje a rozvíja kritické myslenie. Touto starostlivosťou o seba samého a jeho spätným návratom do praxe má dosah i na celkový obraz PZ a spoločnosti ako celku. Prostredníctvom profesijnej etiky sa človeku zároveň pripisuje tvorivá schopnosť a autentický podiel na fungovaní danej inštitúcie.

Literatúra

- Antológia z diel filozofov. zv. 1. Predsokratíci a Platón.* Bratislava: EPOCH, 1970.
ANZENBACHER, A. *Úvod do filozofie.* Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990.
ARISTOTELES *Etika Nikomachova.* Bratislava: Pravda, 1979.
BAUMAN, Z. *Modernosť a holokaust.* Bratislava: Kalligram, 2002.
FROMM, E. *Mít alebo byť.* Praha: AURORA, 2001.
LÖFFLER, B., KOČAN, Š. Etika výkonu policajnej verejno-poriadkovej činnosti. In *Profesijná etika ako aktuálny problém bezpečnostno-právnej teórie a praxe.* (Zborník z konferencie s medzinárodnou účasťou konanej 15. a 16. mája 2012 v Bratislave). Bratislava: Akadémia Policajného zboru, 2012.
NESVADBA, P. *Policejní etika.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2009.
PLATÓN *Ústava.* Praha: OIKOYMENH, 2005.
REMIŠOVÁ, A. (ed.) *Dejiny etického myslenia v Európe a USA.* Bratislava: Kalligram, 2008.

Internetové zdroje

Dostupné na internete: http://www.minv.sk/?eticky_kodex [náhľad 26.9.2017]

Keywords: philosophy, ethics, professional ethics, police officer, the Code of Police Ethics, public administration employee, act of asking questions, antique tradition

Summary

Ethics occupies a special position in the spectrum of scientific research. It does not focus only on describing and explaining things, what they are like, but its attention is directed to the human activity. As a result, in ethics, we move at both the descriptive level and the normative level since the subject of ethics is man's practical activity.

Ethics is one of philosophical disciplines and that implies another peculiarity of its character. Like philosophy, it is liable to discussion and polemics and causes arguments. A specific character of the philosophical way of thinking was developed already in ancient Greece. Philosophy is the problematization of the given. The act of asking a question is

considered a constitutional element of the philosophical way of thinking. It can be identified in the beginnings of philosophy which were aimed at searching for *arché*, later in Socrates' work.

In this period, first demands on qualitative characters of carriers of security in the ancient *polis* are recognizable. Concrete references are found in Plato's work. In his treatise "The Republic", he describes the role of "guardians", drawing an analogy between the just city and the just man. He defines guardians by means of their virtue of courage and says that their task is to courageously guard the polis against dangerous opinions and deeds. His definition is connected with a lot of problems in the field of ethics as an area in which questions are asked and also in the field of the present application of his understanding of the role of guardians as bearers of security in the socio-economic conditions of today. Ethics in its formal way is approached especially by Aristotle. He was the first to build a scientific methodological system of research, in which ethics occupies an important place. Following the previous tradition, ethics is a process of self-recognition, self-improvement and also the improvement of the *polis* in connection with Aristotle's understanding of man as a *zoon politikon*.

In relation to the work of police officers, we can say that many ethical issues are focused on in the Code of Police Ethics. It is a fundamental document dealing with morals and values in the profession of police officers. The requirement to make the ethical aspect an integral part of the police work is connected with the historical experience of the first half of the 20th century. By its content and character, professional ethics is important in the work of police officers and in the work of public administration employees. Emphasizing the act of asking questions, it problematizes the given and develops critical thinking.

*Mgr. Dominika Dinušová, PhD.
Katedra spoločenských vied
Akadémia Policajného zboru v Bratislave
e-mail: dominika.dinusova@minv.sk*

Recenzent: doc. Karol Murdza, PhD.